

ژئوسایت چشمه های گازی رومشکان کوهدشت (میدان نفتی بابا حبیب)

علی رحمانی
rahmani.a74@gmail.com

چکیده :

در واپسین روزهای فروردین ماه ۱۳۹۰، نشت گاز از حفرات و شکستگی های سازند آهکی تله زنگ واقع در دامنه شمالی کوه سدن، در نزدیکی روستای تاریخی چغابل سر و روی این سازند را سوزاند و رنگ و رخسارش را سیاه و سوخته کرد. در این پدیده، شعله های داغ و آتشین از جای جای کوه به هرسویی به رقص در آمدند و نور افشانی کردند. نور خیره کننده این مشعل های فروزان، اهالی رومشکان کوهدشت را متعجب و شگفت زده کرد. آنها سراسیمه و هیجان زده، به کوه زدند و به تماشای زیبایی ها و شگفتی هایش نشستند.

با خروج گاز از میدان نفتی بابا حبیب در منطقه رومشکان، یک ژئوسایت جدید کم نظیر در زاگرس خلق شد. این جاذبه کم نظیر نوظهور، یکی از جمله آثار دیدنی گازی ژئوتوریستی ناحیه نفتخیز زاگرس می باشد که در این مقاله به معرفی آن پرداخته می شود. کلید واژه ها: ژئوسایت، رومشکان، میدان نفتی بابا حبیب

Abstract:

In the latest days of April 2011, Gas exit from the fractures and pores of the Taleh Zang Limestone Formation, in the north flank of Kuh- e- Sedan near the ancient Cheghabel village, burned this formation.

In this phenomena hot and fiery flame blazed and all inhabitants came to watch it. A new rare Geosite has been made in Zagros by the Gas exit from Baba Habib oil field in Romeshkan area. This new and wonderful feature is one of the spectacular and marvelous gas seepages geotourism place in the zagros province, which is introduced in this paper.

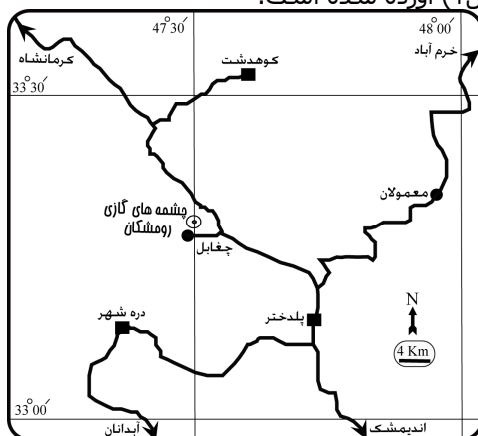

مقدمه :

در ایران خصوصا در حوضه زاگرس تاکنون چشمه های گازی معدن معروف گچ ترش واقع در زوهیات میدان نفتی آغاچاری، آتش های جاودان میدان نفتی ماماتین، چشمه های گازی آتشگاه در نفت شهر کرمانشاه، چشمه های گاز طبیعی آگرواچ و خلخله در ایلام توسط مطیعی (۱۳۷۴) گزارش شده است. از نظر ژئوتوریستی، رحمانی و همکاران پدیده خروج گاز کوه سوخته امیدیه از میدان نفتی آغاچاری (۱۳۸۵) و چشمه های گازی گنبد لران از میدان نفتی ماماتین (۱۳۸۶) واقع در مناطق نفتخیز جنوب ایران در استان خوزستان مورد بررسی قرار داده است. امری کاظمی و مهرپویا (۲۰۰۶) به گلفشانهای حواشی دریای مازندران که مربوط به میادین نفت و گاز می باشد، اشاره کرده اند. در اطلس توانمندی های ژئوپارک و ژئوتوریسم ایران (امری کاظمی، ۱۳۸۸)، جای آثار چشمه های گاز و نفت و قیر طبیعی خالی می باشد. در این مقاله آثار نفتی دیگری از ناحیه کوهستانی زاگرس که در در گروه نمونه های زمین شناختی (Geological Phenomena) زیر گروه چشمه های نفت، گاز و قیر طبیعی قرار می گیرد، از شهرستان کوهدشت استان لرستان، معرفی می شود.

موقعیت جغرافیایی و راه دسترسی

چشمه های گازی رومشکان در دامنه شمالی کوه سدن، در شمال تپه تاریخی چقابل در بخش رومشکان از توابع شهرستان کوهدشت در استان لرستان واقع شده و از طریق جاده پلدختر- کرمانشاه قابل دسترسی می باشد (۳۰ کیلومتری جاده پلدختر- کوهدشت). موقعیت این چشمه های گازی و راه دسترسی به آن در (شکل ۱) آورده شده است.

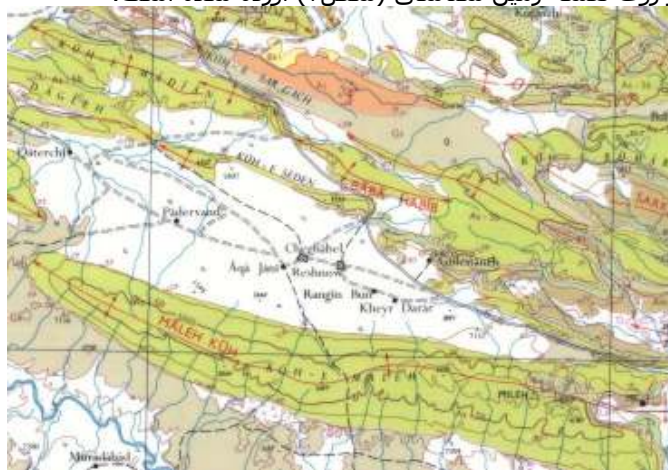
شکل-۱: نقشه راه دسترسی به تپه باستانی چقابل و چشمه های گازی رومشکان (اقتباس از بانک اطلاعاتی Iran Road Map)

سابقه تاریخی چشمه های گازی

بنا به نوشته مطیعی (۱۳۷۴) بنظر می رسد که در ازمینه گذشته بر گرد هر آتش قوم و یا قبیله ای زندگی می کرده اند چرا که در گویش بختیاری مردم این نواحی در موقع پرس و جو در فامیل و قبیله اشخاص سوال می شود (شما متعلق به چه آتشی هستید؟) و یا اسامی دهکده ها کلمه آتش را در خود دارند. مانند تشکی در حوالی ماماتین رامهرمز، دهکده تشان در شمال بهبهان و چشمه های گازی آتشگاه در نفت شهر کرمانشاه که همگی واجد کلمه (تش) به معنی آتش است. در شمال عراق نیز محلی بنام آتشان وجود دارد که احتمالاً مبین آن معانی است.

زمین شناسی منطقه

چشمه های گازی رومشکان در یال شمالی کوه سدن از سازند آهکی تله زنگ خارج می شود. سازند های رخنمون یافته در منطقه از قدیم به جدید مشتمل بر سازند آهکی تله زنگ، سازند آواری کشکان، سازند کربناته آسماری - شهبازان و در نهایت آبرفت های عهد حاضر می باشد. در تقسیم بندی واحد های ساختمانی و رسوبی ایران، این کوه در کمربند چین-گسل خورده زاگرس، زیر واحد زاگرس چین خورده ساده در پهنه لرستان واقع گردیده است. موقعیت این گنبد بر روی نقشه زمین شناسی (شکل ۲) آورده شده است.

شکل-۲: موقعیت چشمه های گازی رومشکان بر روی نقشه زمین شناسی ایلام- کوهدشت

بحث:

ژئوسایت چشمه های گازی رومشکان

چشمه های گازی رومشکان به دلیل نوظهور بودن و پیدایش ناگهانی آن یک ژئوسایت استثنایی به حساب می آید. در این مکان که هیچ جاذبه ای وجود نداشته، در اثر عوامل مختلف به طور آبی یک اثر زیبای دیدنی زمین شناسی خلق شده است. وقوع این پدیده نادر مایه تعجب و هراس همگان و موجب هجوم سیل علاقمندان به تماشای آن شده است.

در روز های آغازین رخداد این حادثه، روزانه تعداد زیادی مشتاق به همراه خانواده هایشان از این چشمه های گازی بازدید کردند. از رقص موزون گاز های مشتعل لذت بردند. از انوار الوان خیره کننده سرخ فام زبانه های آتش به وجد آمدند. آب جوش و غذای داغ گرما دیده نوش جان کردند. از روی شعله های آتش پریدند. گرما سوزنده آتش را بر جسم و جان خود حس کردند و یاد و خاطره آن را در خاطر خود و در حافظه دوربین به ثبت رساندند.

از نکات جالب توجه و بسیار مهم درباره این اثر دیدنی نامشخص بودن طول عمر آن می باشد که بر اهمیت و ارزش آن می افزاید. چرا که هر آن ممکن است این آتش ها خاموش شوند و تنها خاکستر و سیاهی آن بر روی سنگ ها و یاد و خاطره آنها در اذهان باقی بماند.

دسته بندی پدیده زمین شناسی چشمه های گازی رومشکان

آثار نفتی و گازی در طبقه بندی پدیده های زمین شناسی ایران (امری کاظمی، ۱۳۸۵) لحاظ نشده بودند. نگارنده این مقاله در بیست و ششمین گردهمایی علوم زمین سازمان زمین شناسی کشور (۱۳۸۶) به معرفی طرح ژئوتوریسم کشور پیشنهاد داد که علائم و نشانه ها و جاذبه های دیدنی نفتی و گازی نیز در این طبقه بندی گنجانده شوند. خوشبختانه از این پیشنهاد استقبال شد و در طبقه بندی جدید که در سال ۱۳۸۸ در اطلس توانمندی های ژئوتوریسم و ژئوپارک ایران ارائه شده، برای اینگونه پدیده ها جایگاهی ویژه با عنوان چشمه های نفت، گاز و فیر طبیعی در گروه نمونه های زمین شناختی (Geological Phenomena) در نظر گرفته شده است.

چشمه های گاز طبیعی یا آتش های جاودان در اثر علل طبیعی آتش گرفته اند، اینگونه چشمه ها از قدیم الایام وجود داشته اند و در آینده نیز وجود خواهند داشت (یعنی پدیده های دائمی خواهند بود). مانند چشمه های گازی گنبد لران واقع در میدان نفتی ماماتین.

چشمه های گازی رومشکان متأثر از عوامل مصنوعی بوده (حفر چاه در میدان نفتی بابا حبیب) و ناگهانی حادث شده از این رو پدیده ای نادر محسوب می شود. این اثر دیدنی با رفع علت ممکن است عمرش پایان پذیرد. از این رو در گروه پدیده های آبی قرار می گیرد (گروه پدیده های نونده در طبقه بندی نیوی، ۱۳۷۸).

این پدیده بر اساس طبقه بندی براساس ارزش و گیرایی (نیوی، ۱۳۷۸) در گروه پدیده های، کمیاب، تک پدیده استانی و الگو و شناساگر نیز قرار می گیرد.

ارزش های گردشگری چشمه های گازی رومشکان

تور های بازدید از چاله های فیر و میادین نفت و گاز طبیعی از دیگر جاذبه های زمین گردشگری کشور ها به شمار می رود. امروزه از میدان های نفت و گاز اوهایو، ایلینوی، اندیانا، پنسلوانیا و حتی کالیفرنیا و همچنین موزه های نفتی بازدید می شود (نکوی صدری، ۱۳۸۸). در ایران نیز بازدید از چاه شماره یک خاورمیانه معروف به چاه نمره یک (MIS-1) واقع در مسجد سلیمان، چشمه های نفتی و گازی این شهر، آثار و تراوشات سطحی هیدروکربوری، موزه نفت، انبار مغزه ها و خرده های حفاری، تاسیسات نفتی، دکل های حفاری، مشعل های نفتی و خطوط لوله نفت واقع در میادین نفتی شرکت ملی مناطق نفتخیز جنوب در قالب سفر های دانش آموزی، اردوهای دانشجویی، بازدید های مسئولین و کارکنان و کاروان های راهیان نور هرساله به صورت پراکنده بخصوص در فصول خوش آب و هوای خوزستان انجام می گیرد.

نخستین بار آتش سوزی به علت نشست گاز در محل کوه های رومشکان کوهدشت در واپسین روز های فروردین سال ۱۳۹۰ مشاهده شد. البته ممکن است که نشست گاز در منطقه مربوط به هفته ها و یا شاید ماه های پیشین بوده و اکنون در اثر غفلت فردی که برای گشت و گذار به کوه رفته و بوی گاز را استشمام کرده و اقدام به زدن کبریت کرده است و یا سایر عوامل محیطی، مشتعل شده باشد (میرزایی، ۱۳۹۰). بنا به گزارش رسانه ها از زمانی که اولین شعله های گاز از دل کوههای کوهدشت بیرون زد، مردم برای دیدن گاز، در مرکز بخش رومشکان صف کشیده بودند.

چشمه های گازی رومشکان از جهات مختلف در جذب گردشگر موثر می باشد که عبارتند از:

- مشعل های گاز رومشکان اثری دیدنی، زیبا و تماشایی برای عموم مردم می باشد و برای تمام گروههای سنی ارزش تفریحی و گردشگری دارد.

- این جاذبه، قابلیت و پتانسیل زمین گردشگری ماجراجویانه را دارد و محل دلخواه ماجراجویان می باشد. گردشگران ماجراجو با مشاهده فوران های آتشین، پریدن از روی آتش و همچنین گذشتن از بین شعله های آن به هیجان های درونی خود پاسخ می دهند و اوقات مفرح و شادی را برای خود رقم می زنند.

- چشمه های گازی رومشکان در دشت پهناور و سرسبز رومشکان در همسایگی تپه های تاریخی چغابل قرار گرفته است از این رو مکانی بسیار مناسب برای گردشگران علاقمند به جاذبه های طبیعی، فرهنگی و باستانی می باشد.

- ژئوسایت نشت و خروج گاز میدان باباحیب کوهدشت از نظر آموزشی و پژوهشی سایتی ارزشمند برای بازدید، تحقیق و مطالعه دانشجویان، اساتید و پژوهشگران رشته های زمین شناسی نفت، مهندسی مخازن و حفاری می باشد.

- در این محل در سازند آهکی تله زنگ درزه ها و شکستگی ها در سه بعد گسترش دارند که برای قیاس با شرایط این سازند در زیر زمین بسیار مناسب می باشد. مشابه چنین رخنمونی در میدان نفتی میری در بروئنی مالزی (اولین میدان نفتی این کشور) وجود دارد که گردشگران آزاد، علاقمندان زمین شناس و غیر زمین شناس، دانش آموزان دبیرستانی، معلمان مدارس، دانشجویان رشته نفت، متخصصان شرکت های نفتی پتروناس و ساراواک شل از آن بازدید می کنند (Tongkul, 2006).

نتیجه گیری :

در این مقاله ژئوسایت نوظهور چشمه های گازی رومشکان که یکی از جاذبه های دیدنی ژئوتوریستی زاگرس بوده و در گروه نمونه های زمین شناختی (Geological Phenomena)، زیر گروه چشمه های نفت، گاز و فیر طبیعی قرار می گیرد، از ناحیه کوهستانی زاگرس واقع در شهرستان کوهدشت استان لرستان معرفی می شود.

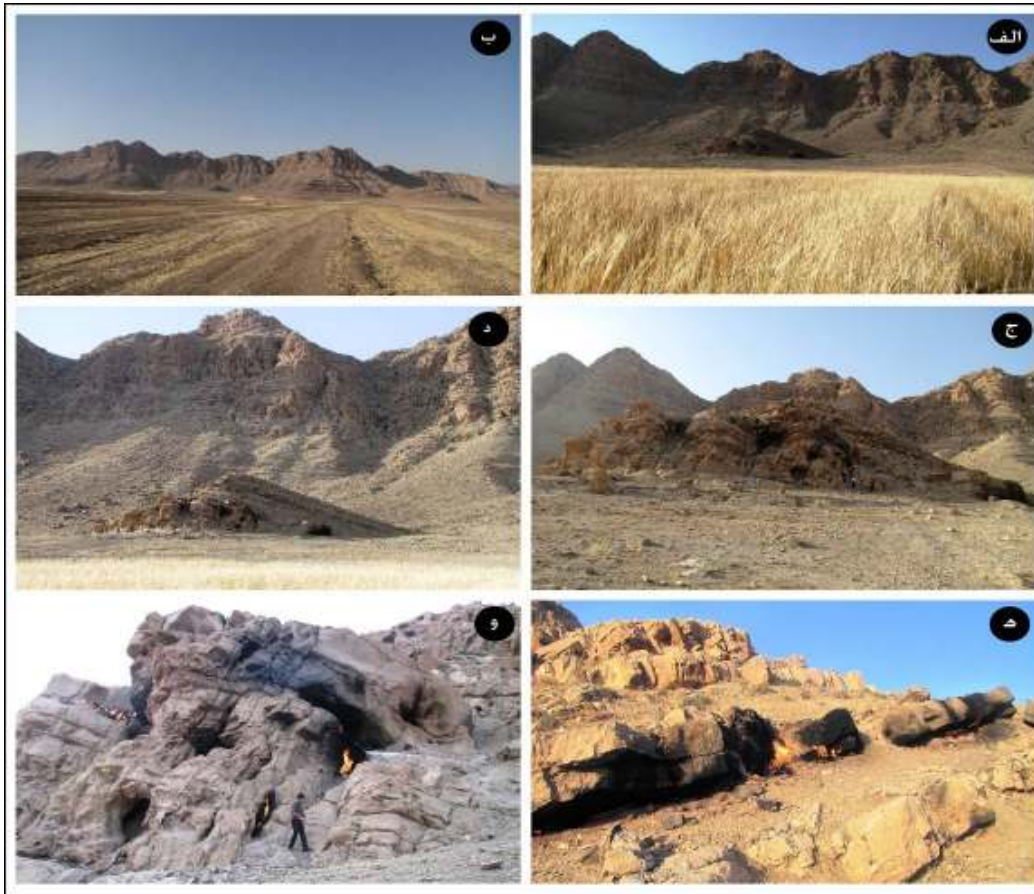
منابع فارسی :

۱. امری کاظمی، ع.، ۱۳۸۵، نگاهی به مفاهیم کلی ژئوپارک، میراث زمین شناسی و ژئوتوریسم و بررسی جایگاه ایران در این زمینه، مجموعه مقالات بیست و پنجمین گردهمایی علوم زمین، سازمان زمین شناسی و اکتشافات معدنی کشور.
۲. امری کاظمی، ع.، ۱۳۸۸، اطلس توانمندی های ژئوپارک و ژئوتوریسم ایران: میراث زمین شناختی ایران، انتشارات سازمان زمین شناسی و اکتشافات معدنی کشور، ۴۵۴ صفحه.
۳. رحمانی، ع.، غیبشاهی، ع.، سراج، م. و راکبی، ع.، ۱۳۸۵، ژئوتوریسم کوه سوخته امیدیه، مجموعه مقالات بیست و پنجمین گردهمایی علوم زمین، سازمان زمین شناسی و اکتشافات معدنی کشور.
۴. رحمانی، ع.، غیبشاهی، ع.، و چهارده چریک غ.، ۱۳۸۶، ژئوتوریسم چشمه های گازی گنبد لران (مناطق نفتخیز جنوب ایران)، مجموعه مقالات بیست و ششمین گردهمایی علوم زمین، سازمان زمین شناسی و اکتشافات معدنی کشور.
۵. مطیعی، ه.، ۱۳۷۴، زمین شناسی نفت زاگرس ۱ و ۲، زمین شناسی ایران، طرح تدوین کتاب، انتشارات سازمان زمین شناسی کشور، ۱۰۰۹ صفحه.
۶. میرزایی پیامن، ا.، ۱۳۹۰، مروری بر دلایل نشت و فوران گاز در میدان نفتی بابا حیب کوهدشت. دو هفته نامه سیمره.
۷. نبوی، م. ح.، ۱۳۷۸، گردشگری زمین شناسی (Geotourism) مجموعه مقالات هیجدهمین گردهمایی علوم زمین، سازمان زمین شناسی و اکتشافات معدنی کشور، صفحات ۱۰۳۹ تا ۱۰۴۹.
۸. نکویی صدری، ب.، ۱۳۸۸، مبنای زمین گردشگری با تاکید بر ایران، انتشارات سمت، ۲۱۱ صفحه.

References:

9. Amarikezemi A. & Mehrpooya A., (2006): Geotourism resource of Iran. In: Dowling R., & Newsome D. (eds), Geotourism, Elsevier, p. 260.
10. Geological Map of Iran, Ilam-Kuhdasht, 1964, Draw No.22404, 1:250000.
11. Iran Road Map, Data Bank.
12. Tongkul, F., (2006): Geotourism in Malaysian Borneo. In: Dowling R., & Newsome D. (eds), Geotourism, Elsevier, p. 260.

شکل- ۳ : تصاویری از ژئوسایت چشمه های گازی رومشکان
 الف، ب، ج و د) دورنمای یال شمالی کوه سدن، سازند ها از قدیم به جدید مشتمل بر سازندهای تله
 زنگ، کشکان و آسماری - شهپازان می باشد
 ه و ه) نمای نزدیک از سازند آهکی تله زنگ و خروج آتش از درز و شکاف های آن

شکل- ۴: تصاویری از مشعل های مشتعل گازی ژئوسایت رومشکان به اشکال مختلف دیده می شوند
 الف) از درز و شکستگی های افقی
 ب) از درز و شکستگی های مایل
 ج و د) از منافذ و حفرات
 ه) از میان شکاف های غاری شکل

شکل- ۵: تصاویری از سیستم درز و شکستگی های سازند آهکی تله زنگ و خروج گاز و آتش از آنها
 الف، ب و د) زبانه های آتش از میان شکستگی ها در جریان می باشد
 ج، ه و و) درز و شکستگی های که زمانی محل خروج آتش بوده اند و اینک غیر فعال و خاموش شده
 اند.